

УДК [061.23-054.72:930.253](44:477)

Т. О. НІКОЛАЄВА*

ДІЯЛЬНІСТЬ “УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ У ФРАНЦІЇ”

(за документами Центрального державного архіву
зарубіжної україніки)

Уперше подано розширену інформацію про створення та діяльність громадські, культурно-освітньої організації “Українська національна єдність у Франції”. Проаналізовано гендерний і віковий склад УНС, професійний та освітній рівень українських емігрантів, які були членами цієї організації.

Ключові слова: Українська національна єдність у Франції; УНС; Ю. Коваленко; Франція; українська еміграція.

Із 1920-х рр. Франція стала одним з центрів української еміграції в Європі. Умови й обставини життя українців потребували їх об’єднання на ґрунті національної ідеї у товариства та громади. Саме у міжвоєнний і повоєнний періоди у Франції створено Український народний союз (УНС, 1932 р.) та “наступника” цього об’єднання – “Українську національну єдність у Франції” (УНС, 1949 р.).

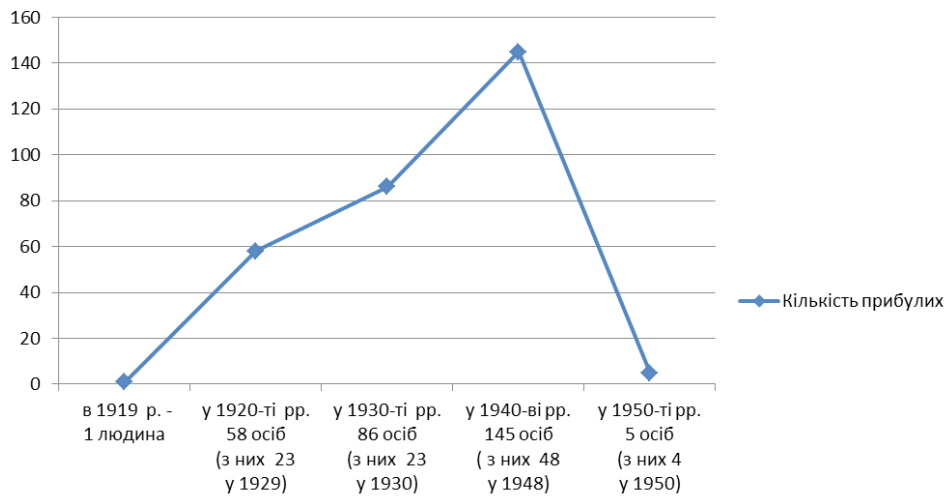
Інформація про Український народний союз та Українську національну єдність у Франції міститься в Енциклопедії українознавства за редакцією відомого українського географа й історика В. Кубійовича¹. Про існування УНС та УНС побіжно згадують у своїх працях дослідник української еміграції, бібліограф й історик С. Наріжний², дослідники зарубіжної україністики, етносоціології, етнополітики В. Троцинський і А. Шевченко та ін³.

Через документи (протоколи засідань, постанови, звернення, обіжники, бюлетені, анкети за 1930–1970-х рр.) Центрального державного архіву зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ) фонду № 45 “Українська національна єдність у Франції” в статті вперше презентовано розширену інформацію щодо діяльності “Української національної єдності у Франції”. По-перше, це дає уявлення про активність організованих** українців на теренах Франції. Одним із головних їхніх завдань було створення органів преси для презентації української справи за кордоном. По-друге, анкети з фотокартками членів “Української національної єдності у Франції” (1950–1961 рр. вступу) цікаві з точки зору аналізу гендерного і вікового складу цієї організації. Звертає на себе увагу

* *Ніколаєва Тетяна Олександрівна* – старший науковий співробітник Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

** Ті, які входили до політичних та культурно-освітніх громад.

Кількість майбутніх членів УНЄ, що прибули до Франції в різні роки

рівень освіти та професійний статус рядових членів УНЄ, а також географія їх переселення у міжвоєнний та повоєнний періоди.

Свідомі українці другої і третьої хвиль еміграції, для яких Французька Республіка стала новою домівкою, потребували єднання. У 1932 р. створено Український народний союз, установчий з'їзд якого відбувся 18–19 лютого 1932 р. у Парижі. Керівним органом УНС між з'їздами була Управа. Першим головою УНС обрано генерала М. Капустянського.

Громадсько-культурна організація Український народний союз ставила за мету об'єднання розрізнених між собою українських громад, товариств “Просвіта”, клубів, що знаходилися на французьких землях. Нагадаємо, що у 1929 р. з 10000 українців⁴, що перебували у Франції, лише 1500 вважалися організованими (входили до громад, створених у Парижі, Кню-Танші, Юзі, Оден-ле-Тішу, Ромба, Віллерю, Везін-Шалеті, Коньяку, Кані, Орлеані)⁵.

Спершу Український народний союз об'єднував лише 13 низових організацій. На 1939 р. це вже одна з найбільших інституцій серед української діаспори в Європі. Вона налічувала 87 організацій та близько 5000 членів. Серед головних напрямів у роботі Українського народного союзу було націоналістичне виховання української трудової еміграції та молоді. Крім того, популяризація УНС та виконання окреслених Установчим з'їздом напрямів діяльності потребувало створення друкованого органу. Саме з ініціативи Українського народного союзу у 1933 р. почала виходити газета “Українське слово”⁶.

Після Другої світової війни Український народний союз відновлює свою роботу і у 1949 р. трансформується в громадську, культурно-

освітню організацію “Українська національна єдність у Франції”. Вона створена прихильниками середовища Організації українських націоналістів (ОУН А. Мельника). Як і раніше, між з’їздами керівним органом була Головна Управа (ГУ) в Парижі, що координувала діяльність 12 філій (у 1950-х роках – 22). Представники філій готували й проводили різноманітні заходи, присвячені Т. Шевченку, І. Франку, “Українському морю”*, “Дню української зброї”. Вони створювали недільні українські школи, упорядковували українські бібліотеки, проводили концерти і театральні вистави, чайні вечори тощо⁷.

Голови “Української національної єдності у Франції” обиралися по чергово: Я. Мусянович (1949–1960), В. Лозовінський (1961–1967), В. Малинович (1968–1970), Л. Гузар (1970–1971), Ю. Коваленко (1972–1976), В. Михальчук (1976–1978), А. Жуковський (з 1978).⁸

Важливим напрямом діяльності як Українського народного союзу, так і Української національної єдності у Франції було висвітлення через засоби масової інформації української національної ідеї. Тому у повоєнний період до друку газети “Українське слово” додався випуск Обіжника Головної Управи, внутрішньо-організаційного бюлетеня Головної Управи УНС “Єдність” та ін. Ці друковані видання повідомляли про загальний стан справ, розповідали про підсумки засідань цієї організації, головні новини діяльності різних філій, відзначення національних свят, історичних подій, ювілейних дат, візити представників Головної Управи УНС до осередків⁹. Слід зауважили, що “виїзду на місця” приділялася значна увага. Як зазначено у документах Першого з’їзду “Української національної єдності у Франції” (1950 р.): “Живий контакт з своїм членством є запорукою тісної співпраці, усунення всіх непорозумінь тим самим передумовою успішності нашої діяльності. На запрошення наших товариств відбулося 27 поїздки в провінцію”¹⁰.

Висвітлення діяльності “Української національної єдності у Франції” у 1950-ті рр. продовжувалося на сторінках Календаря-альманаху. Наприклад, для підготовки першого альманаху за 1954 р. Головна Управа УНС звернулася до всіх членів організації з проханням надіслати “історії клітин** від їх заснування до найновіших часів [...] описуючи працю, труднощі, кількість членів тощо”¹¹.

“Українська національна єдність у Франції” продовжувала приділяти пильну увагу вихованню молодого покоління українців. Адже “кожна молода одиниця, якщо вона не залишиться при українстві, це послаблення наших національних сил”¹². З тижневика “Єдність”: “Незалежно від характеру української еміграції – політична вона чи заро-

* Святкові заходи, присвячені “Українському морю”, підкреслювали значення України як морської держави з виходом до Чорного моря.

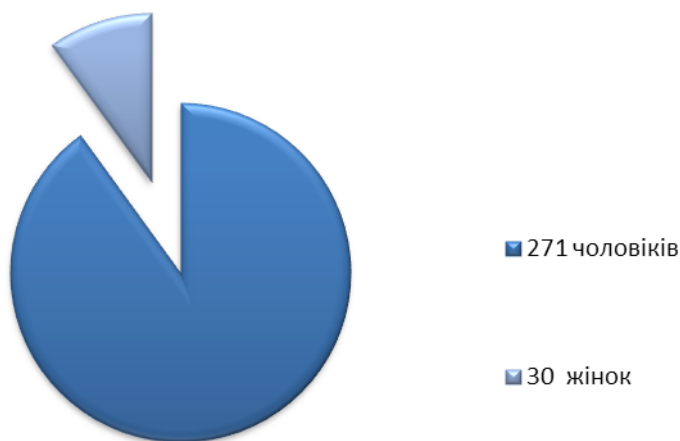
** Клітина – філія чи товариство.

бітчанська – вона являється складовою частиною українського народу. Якщо сьогодні основним спільним завданням для всього українського народу є здобуття Самостійної Соборної Української Держави, то які обов’язки й завдання припадають на долю еміграції?”¹³. У 1953 р. Головна Управа УНЄ реалізувала одне з завдань української еміграції – проведення Курсу громадського активу. Місія такої форми суспільно-соціальної активності українців у Франції полягала у поглибленні знань про Україну в першу чергу серед молоді. Показові в цьому плані теми лекцій, наприклад: “Визначні моменти української історії на тлі української історії” (Б. Кентржинський), “Значення і знання української мови” (В. Мулик), “Товариські відносини” (Ю. Коваленко), “Історія української літератури” (О. Жданович), “Географія України” (В. Кубішович), “Українське мистецтво” (М. Калитовська) та ін.¹⁴

Крім Курсів громадського активу, для молоді проводилися щорічні курси українознавства. Вони мали характер виховного табору. Молодь 15–20 років з різних міст Франції – діти не тільки членів УНЄ, але і “неорганізованих українців і членів інших українських організацій у Франції” організувала імпрези, вечори пісні і танців. В департаменті Ардеш діяла молодіжна відпочинкова оселя “Чорногора”¹⁵.

Курсам українознавства передувало створення (з ініціативи Сьомого з’їзду УНЄ, 1956 р.) Організації української молоді у Франції. Це новоутворення вважалось значним досягненням, “бо дотеперішній стан в українському житті у Франції був такий, що подавляюча більшість української молоді денационалізувалася”¹⁶.

Гендерний склад членів УНЄ у 1950-1961 рр.

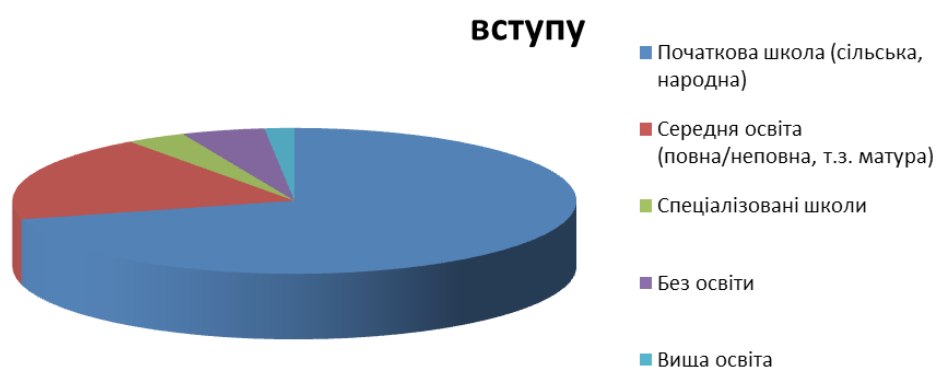

Ще одним проблемним питанням виявилась мала чисельність жінок у складі “Української національної єдності у Франції”. На Сьомому з’їзді делегати-жінки звернули на це увагу. Рішенням З’їзду запропоновано розгорнути кампанію за включення українок до УНС. Тим, хто вже вступив до організації, – активно долучатися до таких видів праці, як мистецьке оформлення домівок, проведення спільних обідів, чайних вечорів, поширення журналу “Жіночий світ”, що видавала Організація українок Канади ім. Ольги Басараб¹⁷.

Гендерний і віковий склад УНС, професійний та освітній рівень українців-емігрантів яскраво ілюструють їх анкети (1950–1961 рр. вступу до організації). Середній вік майбутніх членів Української національної єдності у Франції на момент їх прибуття до країни (за 301 проведеними анкетами це період з 1919 р. до 1951 р.) становив 20–40 років. Відповідно до анкет переважна більшість емігрантів були одружені.

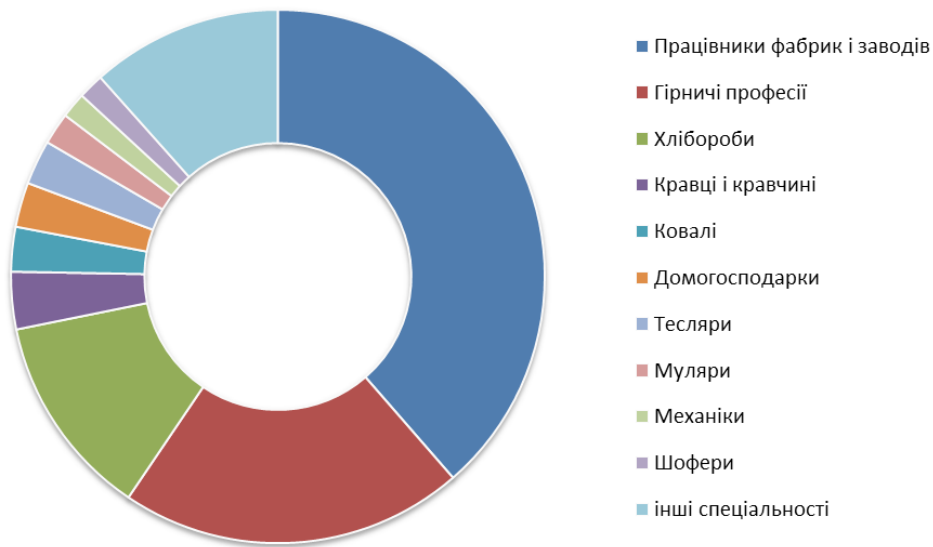
Найбільш детальними за поданою інформацією в анкетах членів УНС 1950–1961 рр. виявилися пункти “Освіта” і “Звання”. З 301 людини 5 мали вищу освіту, 10 українців зазначили, що отримали спеціальну (школа механіків, міжнародна школа, комерційна, малярська), середню освіту отримали 56 осіб, 207 мали початкову (більшість із них закінчили 4–7 класів) або були без освіти.

Рівень освіти членів УНС 1950-1961 рр.

Щодо сфер діяльності, то серед членів “Української національної єдності у Франції” переважна більшість заводських та фабричних робітників – 100 осіб (з них один – у минулому професор Ю. Гавалешка з Буковини, 1905 р. нар.)¹⁸, 54 працівників гірничих спеціальностей, 32 землеробів, 9 кравців і кравчинь, 7 ковалів, 7 теслярів, 7 домогосподарок, 5 мулярів, 4 механіка, 4 шофера та 5 осіб невстановленого фаху “маневр” (“manevre” чи “manevre specialisse”). Крім згаданих професій, члени УНС могли працювати і за різноманітними спеціалізованими напрямками, а саме: слюсар, токар, будівельник, стельмах, рихтувальник,

Сфери діяльності членів УНЄ 1950-1961 рр. вступу

зварник, електрик, машиніст, лісовий робітник, агроном, мельник, вихователька у садку, вчителька, торговець, лікар, санітар, хімік, художник.

Звертає на себе увагу анкета урядовця Юрія Коваленка (1899 р. нар., з Білої Церкви)¹⁹. Можна припустити, що це саме він у 1970-ті рр. був одним з очільників Української національної єдності у Франції²⁰.

Аналізуючи анкети трудових емігрантів, бачимо географічне розмаїття їх місць народження. Найчастіше зустрічаються такі українські села і містечка, як: Рахни (нині Вінницька обл.), Лютецька та Млини (нині Полтавська обл.), Біла Криниця (нині Рівненська обл.), Мирча (нині Житомирська обл.), Стрельники (нині Чернігівська обл.). Серед великих міст – Полтава, Ніжин, Чернігів, Луцьк, Львів, Белз, Володимир-Волинський, Дрогобич, Мелітополь, Біла Церква, Рівно, частіше – Яворів, Кременець, Коломия, Калуш, Самбір, Броди, Зборів. Названі як місця народження також і польські населені пункти, наприклад, Улюч, Любачів, Білосток.

Після Другої світової війни до Франції переїхали українці-заробітчани з Донецька, Одеси, Дніпропетровська, Києва, сіл Харківщини (П'ятихатки, Бобрівка), які згодом стали членами "Української національної єдності". Виняток становить гірник С. Задорожній (1920 р. нар.)²¹. На відміну від усіх трьохсот членів УНЄ 1950–1961 рр. вступу, його місцем народження зазначена не Україна, а колонія Еренфелд (нині с. Чкалово Краснокутського району Саратовської області РФ)²².

Фотографії, інформація, що міститься в анкетах, її зміст і навіть стиль написання є наочним прикладом історичної круговерті, в яку

потрапили українські переселенці у міжвоєнний і повоєнний періоди. Таким чином, триста одна анкета рядових членів УНС, що відклалися у ф. № 45, виразно демонструють динаміку другої і третьої хвиль української еміграції.

У 1970-ті рр. в УНС виникають проблеми, пов'язані з українцями, котрі досягли середнього віку. Головну Управу “Української національної єдності у Франції” турбує питання організаційного оформлення тих, хто за віком уже вийшов з Організації української молоді у Франції, а також зацікавлених українською проблематикою французів. У 1971 р. почало діяти Франко-українське товариство, що видавало франкомовний журнал “Ешанж”²³.

Отже, діяльність “Української національної єдності у Франції” мала всеохоплюючий характер. Згуртування емігрантів у різноманітні культурно-просвітницькі громади та товариства, організація курсів для патріотичного виховання молоді, створення бібліотек, розповсюдження українських друкованих видань для підтримки національного духу та донесення до закордонної громадськості своїх проблем – все це нерозривно пов'язано із завданнями та обов'язками, які ставило перед собою закордонне українство. Бо слова найвищого керманіча Націоналістичного Руху [А. Мельника]: “Кожний, хто хоче бачити Україну вільною, хай дасть свій творчий вклад у збірні зусилля нації”²⁴ мали знайти практичне застосування.

¹ Українська національна єдність у Франції // Енциклопедія українознавства: У 10-х томах. – Париж; Нью-Йорк, 1954–1989. – Т. 9. – С. 3371; Український Народний Союз // Енциклопедія українознавства: У 10-х томах. – Париж; Нью-Йорк, 1954–1989. – Т. 9. – С. 3432.

² *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої). – Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 1999. – С. 108.

³ *Троцинський В. Шевченко А.* Українці в світі // Україна крізь віки. – Київ, 1999. – Т. 15. – С. 170–174; *Купин Л.* Українська політична імміграція у Франції міжвоєнного періоду (1919–1939) // Мандрівець. Історія України наукові виклади. – № 1. – Київ, 2013. – С. 32–35.

⁴ Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / редкол. І. Ф. Курас та ін. – Київ, Генеза, 2003. – Т. 5. – С. 83.

⁵ Там само. – С. 84.

⁶ Енциклопедія українознавства / під ред. В. Кубійовича: Словникова частина. – Париж – Нью-Йорк: вид-во “Молоде життя”, 1980. – Ч. 9. – С. 3432.

⁷ Центральний державний архів зарубіжної україніки, ф. 45, оп. 1, спр. 20, арк. 38.

⁸ Українська національна єдність у Франції // Енциклопедія українознавства: У 10-х томах. – Париж; Нью-Йорк, 1954–1989. – Т. 9. – С. 3371.

⁹ ЦДАЗУ, ф. 45, оп. 1, спр. 19, арк. 29; ЦДАЗУ, ф. 45, оп. 1, спр. 20, арк. 44.

- ¹⁰ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 2, арк. 7.
- ¹¹ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 20, арк. 3.
- ¹² Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 19, арк. 25.
- ¹³ Там само, арк. 30.
- ¹⁴ Там само, арк. 25.
- ¹⁵ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 20, арк. 38.
- ¹⁶ Там само, арк. 24.
- ¹⁷ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 20, арк. 12.
- ¹⁸ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 22, арк. 9.
- ¹⁹ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 23, арк. 16.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 22, арк. 22.
- ²² Там само.
- ²³ Там само, арк. 53.
- ²⁴ Там само, ф. 45, оп. 1, спр. 19, арк. 30.

For the first time detailed information on the establishment and operation of public, cultural and educational organization "Ukrainian National Unity in France" is presented. Analysis of the gender and age composition of UNU, professional and educational level of Ukrainian immigrants who were members of the organization is made.

Key words: Ukrainian National Unity in France; UNU; Y. Kovalenko; France; the Ukrainian emigration.